

Tomasz Andrzej Nowak
*Muzeum Regionalne im. S. Sankowskiego
w Radomsku*

Udział chłopów w życiu Wielunia w pierwszej połowie XVI wieku

Miasto to miejsce, gdzie krzyżowały się od zawsze drogi różnych stanów społecznych. Wobec tego sama społeczność miejska to składowa wszystkich ówczesnych warstw stanowych. Nowi mieszczenie rekrutowali się nie tylko z innych ośrodków miejskich, ale również spośród szlachty i chłopów. Zazwyczaj w badaniach nad dziejami składu społecznego mieszczaństwa śledzi się losy szlachty związanej z miastem. Tutaj natomiast chciałbym pochylić się nad zagadnieniem udziału chłopów (stanu najniższego) w życiu Wielunia, sprawdzić w jakim kontekście odnotowano ich bytność w najstarszych księgach tego miasta.

Im mniejsze miasto, tym większą rolę mogli w nim odgrywać mieszczenie pochodzenia chłopskiego, zwłaszcza ci, którzy osiedlili się w nim stosunkowo niedawno. Małe miasta często niewiele różniły się od wsi, a dominującą gałęzią działalności zawodowej było rolnictwo. Wieluń w XVI w. zaliczany był do miast II kategorii¹ z ok. 2 000 mieszkańców², był więc ośrodkiem średniej wielkości. Wśród miast wielkopolskich Jacek Wiesiołowski klasyfikuje je jako miasto duże³. Na przełomie XV i XVI w. Wieluń terytorialnie należał do województwa

¹ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 115. W 1520 r. Wieluń był jedynym miastem w tej kategorii z terenu województwa sieradzkiego – J. Wiesiołowski, rec. Urszula Sowina, *Sieradz. Układ przestrzenny i społeczeństwo miasta w XV–XVI w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XLI, 1993, nr 2, s. 330.

² T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczenie wielunińscy do początków XVI wieku. Biogramy*, Łódź–Wieluń 2008, s. 62; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta*, [w:] *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku*, pod redakcją Alicji Szymczak, Łódź–Wieluń 2011, s. 139. Ośrodków z liczbą mieszkańców w przedziale 2000–3000 było na przełomie XVI i XVII wieku 80 na ogólną liczbę 600–700 miast. Znamienita większość z nich miała 500–1500 mieszkańców – M. Bogucka, *Miasto i mieszczanin w społeczeństwie Polski nowożytnej (XVI–XVII wiek)*, „Społeczeństwo Staropolskie”, t. 22, 2009, s. 14.

³ J. Wiesiołowski, *Sieć miejska w Wielkopolsce w XIII–XVI wieku. Przestrzeń i społeczeństwo*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1980, nr 28, z. 3, mapa 4 i 5, 385–399.

sieradzkiego, sam był stolicą powiatu (ziemi wieluńskiej)⁴, a w strukturach kościelnych siedzibą archidiaconatu i oficjalatu⁵.

Duża część nowych mieszczan, przybywających do miasta w celu osiedlenia się w nim na stałe, pochodziła ze wsi. Formalnie ustawodawstwo Rzeczypospolitej jasno określało przynależność stanową i przechodzenie z jednej grupy do drugiej winno być niemożliwe. Rzeczywistość jednak powodowała, że żadna z granic nie była nie do przebycia i migracje można obserwować we wszystkich kierunkach. Przejście ze stanu chłopskiego do mieszczańskiego czy duchownego stanowiło awans społeczny. O chłopskich korzeniach przypominały niezerwane kontakty z krewnymi i czasami długo jeszcze istniejące powiązania majątkowe. O tym jednak nie zawsze źródła informują. Wcześniej czy później zatracano pamięć i formalne znamiona przynależności do stanu chłopskiego czy szlacheckiego.

Szacuje się, że ok. 20% przyjmowanych do prawa miejskiego stanowili chłopci, a ok. 3% to szlachta⁶. W Wieluniu aż w 40% należałoby się doszukiwać chłopskiego pochodzenia. Wśród tych ostatnich dominowali mieszkańcy okolicznych wsi (w promieniu do 20 km): Krzyworzeka (11 osób), Mokrsko (7 osób), Raczyn (5 osób), Turów (4 osoby), Bolesławiec (4 osoby), Pątnów (4 osoby), Dąbrowa (3 osoby), Niedzielsko (3 osoby), Kamion (3 osoby), Sokolniki (3 osoby), Komorniki (3 osoby), Bieniec (2 osoby), Niemierzyn (2 osoby), Wiktorów (2 osoby), Skrzynno (2 osoby), Radoszewice (1 osoba), Popowice (1 osoba), Grębień (1 osoba), Strobin (1 osoba), Sieniec (1 osoba), Naramice (1 osoba), Słupsko (1 osoba), Rudlice (1 osoba)⁷. Ze względu na fakt opublikowania przeze mnie osób przyjętych do wieluńskiego prawa miejskiego nie będę w tym miejscu powtarzał tych ustaleń. Muszę natomiast stwierdzić, że w większości przypad-

⁴ Jako siedziba ziemi wieluńskiej występuje od XIV w. – R. Rosin, *Ziemia wieluńska w XII–XVI wieku. Studia z dziejów osadnictwa*, Warszawa–Łódź 1961, s. 121; W. Szczygielski, *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969, s. 15.

⁵ S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2004, s. 39, 41.

⁶ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast ...*, s. 132; G. Jawor, *Ludność chłopska i społeczności wiejskie w województwie lubelskim w późnym średniowieczu*, Lublin 1991, s. 78. Na temat szlachty w Wieluniu zob. pracę T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta*, s. 152–160. W okresie do 1560 r. odnotowałem kilkanaście osób pochodzenia szlacheckiego (co daje właśnie 3%), dla których określono pochodzenie szlacheckie lub też udało się ono stwierdzić w trakcie badań.

⁷ T. A. Nowak, *Przyjęcia do prawa miejskiego w Wieluniu w latach 1514–1535*, „Rocznik Wieluński”, t. 6, 2006, s. 43; tenże, *Przyjęcia do prawa miejskiego w Wieluniu w latach 1540–1569*, „Rocznik Wieluński”, t. 7, 2007, s. 71–72; J. Małecki, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku*, Warszawa 1963, s. 72–74; G. Jawor, *Ludność...*, s. 81. Wielkości te były różne, w zależności od miasta i okresu – zob. S. Gierszewski, *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej*, Warszawa 1973, s. 95–102.

ków nowi przybysze chłopskiego pochodzenia nie pojawiają się już w źródłach⁸. Cokolwiek więcej można powiedzieć o nielicznej grupie z chłopskim rodowodem. Grzegorz Jawor dochodzi do wniosku, że duża część migracji chłopskich do miasta dotyczyła właśnie najbiedniejszych⁹. Takich osób praktycznie nie ma wśród miejscowej elity finansowej i urzędniczej, choć dla osób wymienionych niżej już samo uzyskanie prawa miejskiego mogło być dużą wartością. Do przedstawicieli elity można zaliczyć Daniela powroźnika i rymarza, który pochodził z Raciborowic koło Krakowa (przy założeniu, że był chłopem) i prawo miejskie przyjął w 1518 r.¹⁰ Znacznie mniejszą pozycję miał Marcin Gołybrzuch, pochodzący z Walknowych, który prawo miejskie miał od 1532 r.¹¹ Trzeba też wspomnieć o Wojciechu Parzochu, synu Grzegorza, karczmarza z Mokrska. Parzoch był szewcem i prowizorem kościoła szpitalnego (1531, 1532). Prawo miejskie przyjął w 1523 r. W latach 1524–1525 był właścicielem kramu, dawniej należącego do Wąsa. W 1531 r. kupił dom od Jana Wzamborka¹². W pozostałych przypadkach nie odnotowałem uczestnictwa w jakiegokolwiek formie sprawowania władzy w mieście. Oto kilkanaście osób, w przypadku których jestem we stanie

⁸ G. Jawor, *Ludność...*, s. 78 podaje przegląd stanowisk w kwestii zamożności chłopów osiedlających się w mieście. Jedni uważają, że na przenosiny mogli sobie pozwolić tylko najbogatsi, inni natomiast wręcz odwrotnie, podkreślając, że miasta potrzebowały niewykwalifikowanej siły roboczej.

⁹ G. Jawor, *Ludność chłopska...*, s. 86.

¹⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych, Księgi Miejskie, Wieluń 1 (dalej KMW 1), k. 193v, 203, 212, 225, 234, 237v–238v, 262v, 271v, 281, 301v–302; KMW 2, s. 262–263, 347; KMW 3, s. 474, 477–478, 690, 732–733; Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej ADW), Akta Konsystorza Wieluńskiego (dalej AKW) 4, k. 4, k.9v,47; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 52, 162, s. 50, 65; tenże, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 73, s. 76; tenże, *Świeccy opiekunowie kościołów wieluńskich w świetle najstarszych ksiąg miejskich*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, t. XXXVII, 2009, s. 114. Był ławnikiem (1527–1531, 1533–1535) i prowizorem kościoła augustianów (1540). Udzielał poręczenia przyjmującym prawo miejskie: Waclawowi ślusarzowi (1532) i Tomaszowi krawcowi (1546). W 1530 r. miał żonę Katarzynę (żyła jeszcze w 1542 r.), siostrę ks. Franciszka i śp. ks. Bartłomieja. W 1533 r. Daniel pożyczył od Marcina Wszółka 7 grz. i zabezpieczył to na domie Stanisława Krupki, na którym miał 7,5 grz. Występuje 1545 r. jako poręczyciel oraz zaciągający kredyt u szl. Jana Wolickiego w wysokości 5 grz. W 1547 r. Daniel występował z żoną Agnieszką, która sprzedała pole między polami Tomaszowej i Szpitalińskiej Katarzynie Lorinczikowej za 3 grz. i 6 gr. W 1555 r. Jan Kolano i Daniel rymarz byli w jakimś sporze, obrzucali się wyzwiskami i ustanowiono między nimi wadium 30 grz. W 1552 r. mieszkał na ul. Mnisiej. Miał syna Jana zwanego Danielek, córki Jadwigę Piekoszową (1544) oraz Annę Brudnową.

¹¹ KMW 2, s. 473; KMW 7, k. 362v; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 171, s. 66; tenże, *Świeccy opiekunowie...*, s. 108, 114. W 1553 r. był prowizorem kościoła szpitalnego. W 1549 r. odebrał 2 grz. od szl. Marcina Bieniądzkiego za stodołę. Zapewne jego synem był Jan Gołybrzuch, mieszkający w 1577 r. na ul. Pastusiej.

¹² KMW 1, k. 155, 166, 240; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 92, s. 55; tenże, *Świeccy opiekunowie...*, s. 113. Prawo miejskie przyjął w 1523 r. W latach 1524–1525 był właścicielem kramu, dawniej należącego do Wąsa. W 1531 r. kupił dom od Jana Wzamborka.

powiedzieć cokolwiek więcej aniżeli tylko to, że byli mieszczanami: Marcin Brzoza¹³, Marcin Golski¹⁴, Jakub garncarz¹⁵, Jakub powroźnik¹⁶, Maciej Kalwa¹⁷, łucznik Stanisław Kmita¹⁸, Kacper Komorek¹⁹, rymarz Maciej Krupa²⁰, Stanisław Kupka²¹, Krzysztof Rożyncz²², przedmieszczanin Maciej garncarz²³, kowal Maciej²⁴, Szymon Małysz²⁵, Jan Orzeł²⁶, krawiec Jakub Rogacz²⁷, Grzegorz Sosna²⁸, Stanisław kowal²⁹, kowal/mieczownik Jakub Świerk³⁰.

¹³ KMW 1, k. 61v. W 1518 r. prowadził spór o krowy i jałówki z braćmi Klemensem i Andrzejem, kmieciami z Kurowa. Być może byli spokrewnieni ze sobą. Najprawdopodobniej jego synem lub zięciem był Stanisław Brzóska.

¹⁴ KMW 3, s. 663–664; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 138, s. 80. Pochodził z Gaszyna koło Wielunia, prawo miejskie przyjął w 1552 r. Pożyczył wraz z żoną Zofią w 1557 r. 5 grz. Wojciechowi Pruszykowi i jego żonie Barbarze pod zastaw ogrodu, leżącego koło bramy Rudzkiej.

¹⁵ KMW 2, s. 532–533; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 72, s. 76. Syn przedmieszczanina zwanego Noczisko pochodził z Osjakowa, prawo miejskie otrzymał w 1546 r. W 1550 r. pożyczył 12 grz. od wikariuszy wieluńskich, zabezpieczył to na części swoich dóbr, tj. na *predium* obok Kacpra Ranomądra, polu pod Łęgiem między Rudzkim i Sebastianem Ranomądrem i na polu na wprost kaplicy św. Barbary.

¹⁶ KMW 3, s. 675, 904; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 130, s. 79. Wywodził się z Masłowic koło Wielunia, prawo miejskie otrzymał w 1551 r. W 1557 r. kupił za 13 grz. od Stanisława Thurzyka ogród na wprost cegielni. Jako zmarły występuje w 1560 r., wdowa po nim (bez imienia) mieszkała na ul. Piekarskiej.

¹⁷ KMW 3, s. 32–33, 621–622; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 39, s. 75. Przybył z Kamiona koło Wielunia, prawo miejskie otrzymał w 1543 r. Mieszkał w pobliżu bramy Rudzkiej, o czym wspomniano w 1551 r. W 1557 r. pożyczył 2 grz. Tomaszowi Lupka.

¹⁸ KMW 1, k. 72v–73, 139; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 75, s. 53. Pochodził z Czerchowa koło Łęczycy, prawo miejskie przyjął w 1520 r. W tym roku władze miasta zamówiły u niego wykonanie kuszy. Od 1521 r. widnieje w spisach podatkowych wśród kowali.

¹⁹ KMW 2, s. 180–181. W 1543 r. już nie żył, wiadomo jednak, że miał rodzzonego brata pracowitego Pawła z Turowa, który po nim odziedziczył pole.

²⁰ T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 96, 181, s. 56, 67. Syn Stanisława, pochodził ze wsi Kałek koło Piotrkowa, prawo miejskie przyjął w 1524 r. W tym czasie był mężem Doroty Barańczykowej, mieszkanki przedmieścia. W 1534 r. poręczył za Mikołaja Górę z Radomska, który wtedy przyjął prawo miejskie.

²¹ KMW 1, k. 7v, 22v, 110v; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 48, s. 50. Syn Jakuba, pochodził z Raczyna koło Wielunia, prawo miejskie przyjął w 1518 r., choć być może to on występuje już w 1514 i 1515 r. wśród pospółstwa. W 1518 r. występuje Anna Kupczyna.

²² KMW 3, s. 757. Był synem Feliksa i Zofii, brat Piotra. W 1559 r. pracowity Maciej Rożyncz z Komornik skwitował go wraz z bratem Piotrem z 3,5 grz.

²³ KMW 1, k. 25v–26, 41, 111v; 200v, 261; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 10, s. 46. Pochodził z Mokrska, prawo miejskie otrzymał w 1514 r. Był właścicielem kramu (1515, 1516 i 1518). W 1528 r. sprzedał na wyderek łąkę zwaną Baranowska koło brodu wsi Niedzielsko Maciejowi Olszowskiemu. W 1532 r. już nie żył, pozostawił wdowę Dorotę i synów Pawła i Grzegorza.

²⁴ KMW 2, s. 8–9, 205, 284–285; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 190, s. 68. Pochodził z Gomolina. W 1535 r. był zięciem Papieża. W tym samym roku przyjął prawo miej-

W kilku innych przypadkach trafiłem na informacje, mówiące o współmałżonku pochodzenia chłopskiego. Także i współmałżonka szukano w odległości 15–20 km³¹. Szewc Marcin Kiernošek w źródłach pojawia się w 1489 r., kiedy za żonę miał Małgorzatę, córkę Błażeja Gładkiego z Dziełtrzkowic. Zmarł przed 1552 r.³² Żoną Jakuba Chrojskiego była w 1550 r. Agnieszka, córka pracowitego Macieja Prusa z Niedzielska³³. W 1555 r. Błażej Golisza ożenił się z Dorotą Jarzebianką z Pątnowa i wziął za nią 20 grz., co zapisał jej na wszystkich swoich dobrach³⁴. Wąska baza źródłowa nie pozwala na porównanie wysokości wypłacanych w małżeństwach z chłopami wian i posagów. Ich kwota, w porównaniu

skie. W 1545 r. już nie żył. Miał żonę Zofię, która w tym czasie wyszła już za Wojciecha Kompochę. Doszło do podziału majątku między nią a dziećmi Andrzejem i Barbarą. Dzieci dostały 12 grz., narzędzia kowalskie warte 7 grz., natomiast 4 grz. były u ich opiekuna Jana Papieża. Zofia dostała dom drewniany wraz z wyposażeniem domu i ogród.

²⁵ KMW 1, k. 244v. Syn Szymona szewca kmiecia z Osieka, brat Stefana i Walentego. W 1531 r. między innymi oni poręczyli za Szymona, że nie dopuści się żadnej kradzieży w mieście pod wadium 30 grz.

²⁶ KMW 3, s. 324; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 117, s. 59. To prawdopodobnie on uzyskał w 1526 r. prawo miejskie, wywodził się z Turowa. W 1554 r. miał syna Marcina zwanego Orlik, któremu przekazał należną mu część majątku. Szwagrem Orlika był ks. Maciej mansjonariusz wieluński i pleban w Wydrzynie.

²⁷ T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 97, s. 56. Pochodził z Baranowa koło Kępna. Był zięciem Mrzygłodka, prawo miejskie przyjął w 1524 r.

²⁸ KMW 3, s. 432–433; KMW 7, k. 256; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 151, s. 80. Pochodził z Krzyworzeki, prawo miejskie otrzymał w 1553 r. W 1555 r. Jakub Czarny sprzedał mu za 5 grz. ogród na ul. Dąbrowskiej. Wzmiankowany jest jeszcze pod 1576 r.

²⁹ KMW 3, s. 652, 825, 884–885; KMW 5, k. 88v; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 67,132, s. 76, 79. Pochodził z Sokolnik, prawo miejskie otrzymał w 1546 r. W 1551 r. poręczył za Sebastiana z Widawy, który przyjmował prawo miejskie. W 1559 r. pożyczył 6 grz. od Macieja Kapinos, a w 1560 r. od Andrzeja Rudzkiego 18 grz., które zapisał to na połowie majątku. Zapisał też 6 grz. żonie Zofii. Mieszkali w domu na rogu rynku, który w 1561 r. sprzedali za 60 grz. Janowi kotlarzowi, zięciowi Gumczynej.

³⁰ KMW 1, k. 310v; KMW 2, s. 23; *Acta capitolorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, vol. III, pars 1. *Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesis Plocensis, wladislaviensis et Gnezniensis (1422–1533)*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1908, nr 844, J. Szymczak, *Rzemiosło zbrojeniowe w Łęczyckiem, Sieradzkim i Wieluńskim w średniowieczu*, „Rocznik Łódzki”, t. XI, 1993, s. 160; A. Boldyrew, *Produkcja i koszty uzbrojenia w Polsce XVI w.*, Warszawa 2005, s. 284, 290; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1514–1535*, nr 123, s. 60. Pochodził z Wiktorowa koło Wielunia, prawo miejskie nadano mu w 1528 r. W 1535 r. pożyczył od Marcina Wszółka starszego 10 grz. pod zastaw domu w rynku między Wojciechem Sađo i Mikołajem Okrągłym. W 1539 r. miał żonę Zofię Łamiogonową, zmarłą około 1539 r. Mieli córki, z których najmłodsza była Anna, która pożyczyła Marcinowi Wszółkowi starszemu 10 grz. pod zastaw pola.

³¹ G. Jawor, *Ludność chłopska...*, s. 96.

³² KMW 1, k. 6, 83v–84,91v,305v; KMW 3, s. 225–226, 667; ADWł, AKW 4, k. 4, k. 13,37v; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, nr 321 s. 162.

³³ KMW 2, s. 188–189, 506–507; KMW 2, s. 417–418; KMW 3, s. 103.

³⁴ KMW 3, s. 453.

z podobnymi wypłatami wśród szlachty i mieszczan, pozwoliłaby wyciągnąć wnioski o kondycji finansowej.

Poza przypadkami, gdy mieszkańcy wsi osiedlali się na stałe w mieście, wyodrębnić należy jeszcze kilka celów, w jakich okoliczni chłopci nawiedzali Wieluń. W przypadku niektórych nie posiadam możliwości opisanie szczegółów i muszę się ograniczyć tylko wymienienia danej możliwości. Byłaby to w tej sytuacji kategoria tzw. przemieszczeń dobowych, czyli takich, które nie pociągały za sobą zmiany miejsca zamieszkania³⁵. Do tej kategorii zaliczę powody religijne. Do parafii wieluńskiej należało poza samym miastem kilka wsi (Niedzielsko, Dąbrowa i Gaszyn)³⁶. Poza tym mieszkańców okolicy (rzecz jasna nie tylko chłopów, ale i szlachtę oraz duchownych) ścigały tu odpusty³⁷. Zdarzały się też zapisy od chłopów na rzecz wieluńskich kościołów. W 1506 r. Stanisław Kosek, kmieć z Raczyna, nadał kościołowi augustianów 33 gr, także w tym roku Jadwiga Kupczowa, sołtysowa z Bieńca, nadała kanonikowi Janowi Szwrocowi i wikariuszowi Aleksemu kilka wierztylności posiadanych u swoich dłużników³⁸.

Kolejną sferą wzajemnych kontaktów były kwestie gospodarczo-handlowe. Podobnie jak w przypadku odpustów magnesem były jarmarki, odbywane kilka razy w roku, oraz cotygodniowe targi. Jarmarki przypadały w następujące święta: św. Agnieszki (21 stycznia, ustanowiony w 1518 r.), św. Piotra i Pawła (29 czerwca, ustanowiony w 1457 r.)³⁹, Nawiedzenia NMP (2 lipca), św. Michała Archanioła (29 września), św. Andrzeja (30 listopada). Każde miasto stanowiło centrum rynku lokalnego, gdzie w drodze wymiany nabywano środki żywnościowe oraz wyroby rzemieślnicze⁴⁰. Miasto tej wielkości co Wieluń oddziaływało w ten sposób w promieniu 15–20 km⁴¹.

Osobista znajomość mieszczan z chłopami, bardzo często poparta więzami krwi, ułatwiała kontakty kredytowe. Chłopi, którzy zjawiali się w mieście, by

³⁵ J. Wiesiołowski, *Szlachta w mieście. Przemieszczenia i migracje szlachty między wsią a miastem w Polsce XV wieku*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, nr 27, t. XIV, z. 1, 1980, s. 48.

³⁶ J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. 2, wyd. J. Łukowski, Gniezno 1881, s. 94; J. Związek, *Parafia kolegiacka w Wieluniu w świetle wizytacji arcybiskupa Jana Łaskiego*, „Rocznik Wieluński”, t. 1, 2001, s. 54; S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2004, s. 61.

³⁷ S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek...*, s. 192–194

³⁸ T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, nr 162, 186, s. 118, 126.

³⁹ *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1789*, cz. 2 województwo sieradzkie, t. 2 powiaty piotrkowski, radomszczański, wieluński, ostrzeszowski, wyd. Ryszard Kabaciński, Krzysztof Mikulski i Jan Pakulski, Toruń 2007, s. 188, 190; A. Młyńska, *Sumariusz praw i przywilejów miasta Wielunia z 1781 r.*, „Rocznik Wieluński”, t. 8, 2008, nr 10, s. 165.

⁴⁰ S. Mielczarski, *Rynek zbożowy na ziemiach polskich w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku. Próba rejonizacji*, Gdańsk 1962, s., s. 139, 189–190.

⁴¹ R. Rosin, *Ziemia wieluńska...*, s. 247–248; zob. S. Krakowski, *Uwagi w sprawie genezy Łodzi – miasta*, „Rocznik Łódzki”, t. II (V), 1959, s. 198; W. Szczygielski, *Dzieje ziemi ...*, s. 47.

zainwestować w kredyt swe pieniądze wywodzili się z najbliższej okolicy Wielunia, choć raz odnotowałem mieszkańca Wielogomłyn z powiatu radomszczańskiego. Najaktywniejszy na tym polu był z 4 transakcjami Maciej Rożnic z Komornik – 20 grz. (1549)⁴², 24 grz. (1550)⁴³, 3,5 grz. (przed 1559)⁴⁴, 3,5 grz. (1560)⁴⁵. Za nim z 3 transakcjami uplasował się Wojciech Jarzab z Niedzielska – 4,5 grz. (1552)⁴⁶, 14 grz. (1555)⁴⁷ i 3,5 grz. (1555)⁴⁸. Być może jest tożsamy z Jarzabkiem z Niedzielska – 5 grz. (1553)⁴⁹. Po 2 razy widzimy Franciszek Zaręba z Turowa – 9 wiard. (1552)⁵⁰ i 5 grz. (1552)⁵¹ oraz sołtysa Marka z Wydrzychowa: 5 grz. (1553)⁵² i 6 grz. (1553)⁵³. Pozostali to: Grzegorz kmieć z Krzyworzeki – 7 grz. (1517)⁵⁴, Bartłomiej z Bieniądziec – 4 grz. (1519)⁵⁵, Grzegorz Reska z Krzyworzeki – 3 grz. (1523)⁵⁶, Maciej Rączka zw. Markowicz z Konopnicy – 2 kopy (1525)⁵⁷, Marcin Koszyra z Białej – 1 grz. (1529)⁵⁸, Jan Golecz kmieć z Pychlic – 6 grz. (1530)⁵⁹, dzieci śp. Jaskiela z Mokrska – 2 grz. (1533)⁶⁰, dzieci śp. Starogo Gruszki z Kurowa – 55 grz. (1536)⁶¹, Jan Strach młynarz z Sokolnik – 8 grz.⁶², Jakub Zaręba z Turowa – 9 grz.⁶³, Wojciech *Coszka de pago Piechlycze* – 3,5 grz. (1541)⁶⁴, Wojciech Kosi z Rychlic – 2 grz. (przed 1544)⁶⁵, Maciej z Wielgomłyn – 0,5 grz. (przed 1547)⁶⁶, Jurga Krok ze Słomkowic i Wojciech sołtys z Wróblewa – 9 fl. (1548)⁶⁷, Maciej Prus z Nie-

⁴² KMW 2, s. 468.

⁴³ KMW 2, s. 459–450.

⁴⁴ KMW 3, s. 757.

⁴⁵ KMW 3, s. 846.

⁴⁶ KMW 3, s. 231.

⁴⁷ KMW 3, s. 503–504.

⁴⁸ KMW 3, s. 504., 613–614.

⁴⁹ KMW 3, s. 255.

⁵⁰ KMW 3, s. 186.

⁵¹ KMW 3, s. 194.

⁵² KMW 3, s. 255–256, 287–288.

⁵³ KMW 3, s. 290–291.

⁵⁴ KMW 1, k. 33.

⁵⁵ KMW 1, k. 68v–69.

⁵⁶ KMW 1, k. k 89v.

⁵⁷ KMW 1, k. 93v.

⁵⁸ KMW 1, k. 220.

⁵⁹ KMW 1, k. 231v.

⁶⁰ KMW 1, k. 279v.

⁶¹ KMW 1, k. 317. Tyle chyba warty był cały majątek.

⁶² KMW 2, s. 10–11.

⁶³ KMW 2, s. 102–103.

⁶⁴ KMW 2, s. 109.

⁶⁵ KMW 2, s. 242.

⁶⁶ KMW 2, s. 340.

⁶⁷ KMW 2, s. 402.

dzielska – 5 grz. (1548)⁶⁸, Marek sołtys z Wydrzyna – 20 grz. (1549)⁶⁹, dzieci śp. Sołtysa z Kurowa 4 grz. (1549)⁷⁰, Andrzej Simaniecz ze Słupska – kopa (1551)⁷¹, Tomasz Orzeł z Rudy – 3 grz. (1551)⁷², Jan zw. Szusz z Komornik – 1 grz. (1551)⁷³, Wawrzyniec Bajorek karczmarz z Białej – 12 grz. (1551)⁷⁴, Magaj z Raczyna – 2 grz. (1552)⁷⁵, Stanisław Zaręba z Turowa 2 grz. (153)⁷⁶, Walenty sołtys z Krzyworzeki – 9 grz. (1553)⁷⁷, Maciej Kołaczek kmieć z Turowa 2,5 grz. (1555) – pożyczył innemu chłopu z tej wsi⁷⁸, Paweł Włodarczyk z *Ropowic?* – 4,5 grz. (1558)⁷⁹, Ciborek z Łagiewnik – 7 grz. (1559)⁸⁰, Mikołaj Markowicz z Olewina – 5,5 grz. (1559)⁸¹, Marcin z Chotkowa – 5,5 grz. (1560)⁸², Maciej Pandorka z Sokolnik – 2 fl. (1560)⁸³, Grzegorz Sarna z Krzyworzeki – 1 grz. (1560)⁸⁴, Tomasz Drygała z Krzyworzeki – 9 grz. i 8 gr⁸⁵. Na udzielanie kredytów mogli sobie pozwolić najbogatsi chłopci. Widzimy tu więc kilku sołtysów (5), karczmarza (1), młynarza (1), pozostali to zapewne kmiecie, choć z takim określeniem spotykam się 3 razy. Rozpiętość tych kredytów zamyka się w kwotach od wiardunkowych do 20, 24 i 55 grz. Dwa razy odnotowałem sumy we florenach (2 i 9). W XVI w. trwał jeszcze proces wychodzenia chłopów z gospodarki naturalnej. Jak pisze Piotr Guzowski ze względu na prowadzony przez siebie rodzaj gospodarki kmiecie nie potrzebowali mieć dużo pieniędzy. Zaznacza jednocześnie, że nie oznacza to, iż byli biedni. By zaspokoić wszystkie zobowiązania chłop u schyłku XVI w. powinien posiadać od 1,5 do 3 grz.⁸⁶. Przytoczone tu przykłady pokazują, że posiadali kwoty znacznie większe.

⁶⁸ KMW 2, s. 402–403.

⁶⁹ KMW 2, s. 451–452.

⁷⁰ KMW 2, s. 480–481.

⁷¹ KMW 3, s. 55–56.

⁷² KMW 3, s. 68.

⁷³ KMW 3, s. 72.

⁷⁴ KMW 3, s. 89.

⁷⁵ KMW 3, s. 125–126.

⁷⁶ KMW 3, s. 248.

⁷⁷ KMW 3, s. 285.

⁷⁸ KMW 3, s. 430–431.

⁷⁹ KMW 3, s. 682.

⁸⁰ KMW 3, s. 758, 855.

⁸¹ KMW 3, s. 791.

⁸² KMW 3, s. 849–850.

⁸³ KMW 3, s. 895.

⁸⁴ KMW 3, s. 915.

⁸⁵ KMW 3, s. 916; T. A. Nowak, *Przyjęcia...1540–1569*, nr 230, s. 84.

⁸⁶ P. Guzowski, *Ile pieniędzy mieli chłopci w XV i XVI w.? Próba sondażu*, [w:] *Cała historia to dzieje ludzi...Studia z historii społecznej ofiarowane profesorowi Andrzejowi Wyczańskiemu w 80-tą rocznicę urodzin i 55-lecie pracy naukowej*, pod redakcją Cezarego Kukli przy współdziałaniu Piotra Guzowskiego, Białystok 2004, s. 31, 38.

Z pewnością mamy tu do czynienia z zamożnymi osobami. Poza sferą poznania pozostają osoby najbiedniejsze, nie odnotowywane w księgach miejskich.

Materiał źródłowy wspomina również o chłopach w kontekście spraw testamentowych, jakie między sobą załatwiali. W roku 1540 Andrzej Orzeł z Rudy skwitował Marcina Miko i Łukasza rzeźnika, wykonawców testamentu śp. Marcina, swego kuzyna⁸⁷. Rok później pracowity Grzegorz Stanisz kmieć z Raczyzna odebrał od Jana rymarza 3 grz. bez 8 groszy, była to spłata zapisu testamentowego od śp. Macieja Nabsdyszyw⁸⁸. W 1548 r. Grzegorz Czolkocz z żoną Dorotą z Naramic skwitowali z dóbr po rodzicach sołtysa Rebelię, brata Doroty (1548)⁸⁹. W 1553 r. Małgorzata, córka śp. kołodzieja Macieja zwanego Niedziela, wraz ze swym mężem Jakubem odebrali od Wawrzyńca Niedziela swego brata stryjecznego i jego żony Zapolskiej 5,5 grz. i 4 gr, które miała zapisane przez ojca.

Do Wielunia należało kilka wsi, które nabywano w XIV i XV w. Miasto w średniowieczu posiadało niewiele pól uprawnych, dlatego też zdecydowano się na wykup wsi od okolicznej szlachty⁹⁰. Władze miasta przeniosły swoje wsie na prawo niemieckie. Miało to miejsce w 1547 r., co oddawało mieszkańców tych wsi pod sądownictwo miejskie⁹¹. Przed miejskimi instancjami załatwiali swoje sprawy gospodarcze i rodzinne, mieszczanie byli opiekunami ich osieroconych dzieci, świadkami na dokumentach itp. Na tej podstawie można poznać część mieszkańców tych wsi. W takiej sytuacji można uznać, że dzieje tych wsi są poniekąd dziejami miasta.

W XIV i XV w. nabyto Kurów⁹². Jakub Goldberg i Tadeusz Olejnik podają, że do połowy XVII w. dzierżawcami tej wsi byli przede wszystkim burmistrzowie i rajcy wieluńscy, a w następnym okresie wyłącznie szlachcie⁹³. Hanka Żerek-Kleszcz pisze, że w drugiej połowie XVI w. powstałymi we wsi folwarkami zarządzali ekonomii, a jednym z nich był przeważnie któryś z rajców⁹⁴. Spisy podatkowe przekazują informacje o mieszczanach, którzy posiadali pola pod

⁸⁷ KMW 2, s. 72.

⁸⁸ KMW 2, s. 95.

⁸⁹ KMW 2, s. 396.

⁹⁰ R. Rosin, *Miasta do 1572 r.*, [w:] *Szkice z dziejów Sieradzkiego*, Łódź 1977, s. 81–82; M. Kulesza, *Pierwotne rozplanowanie miast obecnego województwa sieradzkiego w okresie przedrozbiorowym (Zarysowanie zagadnienia)*, „Rocznik Łódzki”, t. 43, 1996, s. 76.

⁹¹ Ryszard Rosin podaje datę wystawienia tego dokumentu na rok 1549, a Tadeusz Olejnik na 1545 r. – R. Rosin, *Słownik ...*, s. 102–103; T. Olejnik, *Leksykon...* s. 100, 122, 206; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta ...*, s. 133.

⁹² T. Stolarczyk, *Szlachta wieluńska od XIV do połowy XVI wieku*, Wieluń 2005, s. 214, 216–218; A. Młyńska, *Sumariusz...*, nr 52–54, 62, 67, s. 170–172.

⁹³ J. Goldberg, *Stosunki agrarne w miastach Ziemi Wieluńskiej w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, Łódź 1960, s. 35; T. Olejnik, *Leksykon miasta Wielunia*, wyd. I, Wieluń 1998, s. 157.

⁹⁴ H. Żerek-Kleszcz, *Ustrój miasta*, [w:] *Wieluń...*, s. 399.

wsiami. Pod Turowem w latach 1515–1517 pola miało 37 mieszczan (oraz pola klasztoru paulinów), a pod Niedzielskiem 36 (tu też miał pola klasztor pauliński)⁹⁵. W pierwszych dwóch dekadach XVI w. we wsi tej było kilkunastu kmieci (w latach 1514–1525 ich liczba nieznacznie się wahała od 14 do 15 i w jednym przypadku 16)⁹⁶. Miasto ścigało od nich w granicach 8 grz. rocznie⁹⁷. W spisach tych pojawiają się następujący płatnicy: Stanisław Niewola (1515–1519), Tomasz Myrzwa (1514–1525), Marcin Schelar (1515–1524), Łukasz Schelar (1520–1525), Kołaczek (1514), Marcin Brzoza (1515–1519), Gąsiorok (1514–1516), Jan Gruszka zwany Starym (1514–1519), Marcin Gruszka (1514–1525), Wojciech Gruszka (1514–1517), Feliks Urbanczyk (1515–1525), Czyrzyk (1514), Dorota Giechna (1515–1518), Maciej Szlachta (1514–1519), Błażej Gruszka (1514), Marek (1515–1525), *Raczma* (1515–1516), Błażej Kot (1515–1519), Wojciech Kot (1520–1525), Wojciech Kościanik (1516–1525), Paweł Panczyk (1517–1524), Bronek Jajko (1518), Wojciech Biersz (1518–1521), Klemens Brzoza (1519–1525), Stanisław Gruszka (1520–1524), Stanisław Bieniecki (1519–1521), Tomasz Bieniecki zwany Czarny (1519–1525), Marcin Giechna (1519–1524), Maciej Giechna (1525), Łukasz Chromy z Białej (1519–1525), Wojciech Orzeł (1524–1525), Mikołaj Nowak, który płacił z Gąsiorowskiego (1524–1525), Stanisław Małysza (1525), Wojciech Ślaski (1525). W tym okresie identyfikowałem łącznie 35 osób będących płatnikami podatków⁹⁸.

Niektórzy z nich występują na kartach ksiąg miejskich biorąc udział w różnych transakcjach, czy też załatwiając przed rajcami swoje kwestie sporne. W 1516 r. był to Wojciech Gąsiorok, a rok później Marcin Brzoza⁹⁹. W 1530 r. Jadwiga, córka Grzegorza Gruszki wraz z mężem Maciejem, kmieciem z Czastar, uregulowała sprawy spadkowe po śp. Marku Gruszce¹⁰⁰. W 1536 r. mieszczanin wieluński Jan Ożarowski pożyczył 5 grz. bez 5 gr od dzieci po zmarłym Starym Gruszce pod zastaw wszystkich swoich dóbr¹⁰¹. Około 1545 r. zmarł Bartłomiej, sołtys tej wsi. Pozostawił siostry Agnieszkę Maślaczankę z Kurowa i Magdalenę Kuligową z Krzyworzeki¹⁰². W 1552 r. Marek Maślanka z Kurowa

⁹⁵ KMW 1, k. 9, 23v, 39-39v, 197. Na temat dziejów tych wsi w późniejszych wiekach zob. H. Zerek-Kleszcz, *Ustrój miasta*, [w:] *Wieluń...*, s. 399–404.

⁹⁶ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. II: Wielkopolska* [w:], *Źródła dziejowe*, wyd. A. Pawiński, t. XIII, Warszawa 1883, s. 292; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Władze miasta. Finanse miejskie*, [w:] *Wieluń. Dzieje miasta...*, s. 132.

⁹⁷ KMW 1, k. 10, 25, 40, 54-54v, 111, 122v-123, 134, 144v, 154, 165, 174, 181v; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta...*, s. 132.

⁹⁸ KMW 1, k. 9v-10, 25, 40, 54-54v, 111, 122v-123, 133v-134, 144-144v, 154-154v, 165, 173v-174, 181v.

⁹⁹ KMW 1, k. 47v, 61v.

¹⁰⁰ KMW 1, k. 234v.

¹⁰¹ KMW 1, k. 317.

¹⁰² KMW 2, s. 276.

sprzedał pole Janowi Grzegorza ze wsi Bieniec za 7 grz.¹⁰³ W 1554 r. wielunianie: Maciej Krzywonos, Jan Fundusz, Witek Taczka oraz Kołaczek z Kurowa byli rozjemcami w sporze pomiędzy Markiem sołtysiem w Kurowie i Klemensem Brzozą z tej samej wsi¹⁰⁴. Rok później Maciej Kołaczek i Jan Kapusta (kiedyś sołtys w Kurowie), Jan Mierzwa i Wawrzyniec Norka kmiecie z Kurowa byli świadkami podziału dóbr po rodzicach między braćmi Wojciechem i Łukaszem rymarzami. Wojciech wypłacił bratu 10 grz.¹⁰⁵ Także w tym roku Marcin Chudzik kmięć z Kurowa wypłacił bratu Adamowi 2,5 grz. i 12 gr spadku po rodzicach. Rozjemcami w sporze byli Marek sołtys i Marcin Gruszka kmiecie z tej wsi¹⁰⁶. Adam Kościanek z Kurowa w 1558 r. skwitował ojca Wojciecha z 10 grz. jako spłaty z należnych mu dóbr¹⁰⁷. W 1559 r. Marcin Gruszka z Kurowa zeznał, że po śmierci swego brata Piotra a ojca Grzegorza Gruszki wziął 4 grz.¹⁰⁸

Posiadam kilka wzmianek o transakcjach kupna-sprzedaży ziemi w tej wsi. W 1519 r. Tomasz Szlachta z Kurowa sprzedał za 6 grz. pole z narzędziami Tomaszowi z Bieniędzic, w 1528 r. Maciej Głuch z Kurowa połowę swoich dóbr sprzedał za 3 grz. Stanisławowi Malysza z tej wsi¹⁰⁹. W 1547 r. pracowity Feliks Mora kmięć z Kurowa sprzedał 7 zagonów pola Maciejowi Kołaczekowi za kopę groszy. Tego samego dnia Kołaczek kupił 7 *sulcos* pola od Wojciecha Kocziana z Kurowa za 1,5 grz.¹¹⁰

Drugą wsią miejską był Turów, który zaczął przechodzić na własność Wielunia także w XIV stuleciu¹¹¹. W tej wsi było 11–13 kmieci. Była tam też karczma¹¹². W Turowie w tym czasie mieszkali i płacili podatki: Maciej Szydło (1514–1525), Maciej/Matysek (1514–1525), sołtys Rębielka (1514–1525), Walek Komorek (1514–1525), Wojciech Wylęga (1515–1525), Jan Wolny (1514–1525), który dzierżawił pole Zubkowskiego, Groszel (1514–1516), Jakub Zaręba (1514–1525), Olszowski (1514), Wojciech Orzeł (1514–1525), sołtys Waclaw (1517–1525), Jakub Szczak (1515–1516) – tożsamy z Jakubem Kubą (1517–1519), Marcin Jądro (1517–1524), być może jego synem był Jan Jądrek (1525),

¹⁰³ KMW 3, s. 175.

¹⁰⁴ KMW 3, s. 387–388.

¹⁰⁵ KMW 3, s. 432.

¹⁰⁶ KMW 3, s. 422, 431.

¹⁰⁷ KMW 3, s. 747.

¹⁰⁸ KMW 3, s. 801–802.

¹⁰⁹ KMW 1, k. 67, 207v.

¹¹⁰ KMW 2, s. 348–349.

¹¹¹ KMW 1, k. 9v, 25, 40, 54, 111, 122v, 133v, 144–144v, 154, 165, 173v, 181; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta ...*, s. 133.

¹¹² *Polska XVI wieku ...*, s. 292; T. Olejnik, *Leksykon... s. 322*; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta ...*, s. 133.

Grzegorz Orzeszek (1517–1519), Maciej Nowak (1523–1525). W tej wsi podatki łącznie płaciło 16 osób¹¹³.

Także w przypadku tej wsi mogą wymienić kilka transakcji z udziałem mieszkańców wsi. W 1522 r. Stanisław Gruszka z Turowa zastawił łąkę za 3 wiardunki u Jakuba pisarza¹¹⁴. Natomiast Florian zwany Tworek z Turowa sprzedał swe pole wraz z dobytkiem (krowa i 3 konie) Franciszkowi Zarębka za 10 grz.¹¹⁵ W 1552 r. Jan, syn Waclawa zwanego Kurasek, sołtysa z Turowa, skwitował swego brata Marcina, kiedyś sołtysa w Turowie a teraz karczmarza w Szczytach z wszystkich należnych mu dóbr¹¹⁶. Natomiast w 1555 r. Urban Morka kmięć z Turowa pożyczył 2,5 grz. od Macieja Kołaczka kmięcia z Turowa¹¹⁷. Także w tym roku Mikołaj syn śp. Pawełka z Turowa w obecności rozjemców: Krzysztofa Tomaszowicza wójta i Jana Fundusza, kmięci Wojciecha Zaremby z Turowa i Błażeja z Kurowa, odebrał od Marcina Bedlka i jego żony a swojej macochy 2 grz. jako spadek po rodzicach¹¹⁸. W 1556 r. odebrał od nich kolejne 2 grz.¹¹⁹ W 1555 r. Franciszek Zaremba kmięć z Turowa sprzedał Wojciechowi Kozaczkowi kmięciowi z Turowa pole zwane Jędrowska za 8 grz.¹²⁰ W 1551 r. doszło do transakcji, której przedmiotem było całe gospodarstwo sołectkie. Marcin Kurasek sołtys z Turowa (wraz z żoną Anną) sprzedał braciom Michałowi i Feliksowi Rebelia z Turowa sołectwo, dom, sprzęty domowe, konie, krowy, woły, jałówki, kury, koguty, wszystkie swoje łąki i pola za 75 grz.¹²¹

W 1546 r. kmięć Wojciech Zaremba został osadzony przez władze miejskie na półtorałanowym gospodarstwie zwanym Ryczowskie. Na zagospodarowanie otrzymał 2 grz. ze skarbca miejskiego oraz zboże na zasiew. Zwolniono go na 4 lata z podatków, a po ich upływie powinien płacić 40 gr czynszu rocznie¹²².

Własnością miasta było też Niedzielsko. Proces przejmowania wsi zachodził już w początkach XV w. W pierwszej połowie XVI w. do miasta należało 2–3 kmięci. W spisach podatkowych występują: Maciej Prus (1514–1525), Maciej Jarzab (1514–1525) i Marcin Jarzab, który płacił z pola Choraścińskiego (1524–1525) oraz szlachetny Stanisław Madaliński (1517–1523)¹²³. Obok stawek czyn-

¹¹³ KMW 1, k. 9v-10, 25, 40, 54-54v, 111, 122v-123, 133v-134, 144-144v, 154-154v, 165, 173v-174, 181v.

¹¹⁴ KMW 1, k. 82v-83.

¹¹⁵ KMW 3, s. 52.

¹¹⁶ KMW 3, s. 141.

¹¹⁷ KMW 3, s. 430–431.

¹¹⁸ KMW 3, s. 499–500.

¹¹⁹ KMW 3, s. 530.

¹²⁰ KMW 3, s. 483–484.

¹²¹ KMW 3, s. 42–43, 141–142.

¹²² T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta ...*, s. 134.

¹²³ Stanisław Madaliński posiadał dział w Niedzielsku. Część swych dóbr w tej wsi sprzedał w 1511 r. za 200 grz. Katarzynie Spiczyńskiej, wdowie po burmistrzu wieluńskim Bartło-

szu (łącznie 70 gr) składali oni też daninę w owsie, kogutach i jajach¹²⁴. Podobny stan utrzymywał się w połowie XVI w. Lustracja podaje, że 2 kmieci gospodarzyło na 4,5 łanach¹²⁵.

Od 1431 roku miasto posiadało szóstą część Kopydłowa¹²⁶, ale nie zanotowałem z tego tytułu żadnych dochodów na rzecz miasta. W roku 1471 szl. Andrzej z Wierzchlasu odstąpił za 45 grz. mieszczanom swoją połowę wsi Kochlew (*Chochłów*). Podobnie jak w przypadku poprzednich wsi posiadanych dane na temat dochodów, jakie *Chochłów* przynosił miastu. Do miejskiego skarbu podatki płaciły dwie osoby, każda z nich po pół grzywny: Kosman (1514–1525) i Janeczka (1514–1525). Kochlew figuruje w spisach podatkowych do 1523 r.¹²⁷ W 1518 roku był tam młyn¹²⁸. W zamian za wójtostwo wieluńskie 1529 r. miasto oddało połowę wsi. Akt ten potwierdzono w 1537 r.¹²⁹

Kmiecie z wsi wieluńskich płacili podatki na rzecz miasta. Z tego tytułu miasto osiągało następujące dochody: z Turowa: 1514 – 7 grz. i 4 gr, 1516 – 7 grz. i 16 gr, 1518 – 6 grz. i 18 gr oraz 1524 – 4 grz. i 20 gr., Kurowa: 1516 – 7 grz i 4 gr, 1518 – 8 grz. i 2 gr, 1523 – 8 grz. i 10 gr, 1524 – 8 grz. i 4 gr. Z 3 wsi w 1514 r. miasto uzyskiwało 16 grz. i 2 gr, a w 1574 r. 54 grz. i 4 gr¹³⁰. Posiadanie wsi wiązało się również z pewnymi inwestycjami w należyte utrzymanie miejskiej infrastruktury, np. naprawę dróg, mostów itp.¹³¹

Na tej podstawie omawianych tu spisów podatkowych udało się zidentyfikować mieszkańców wspomnianych wyżej wsi. Ogółem w źródłach podatkowych rozpoznałem w: Kurowie – 36 płatników, Turowie – 16 płatników, Niedzielsku – 4 (w tym dziedzic części wsi) i Kochlewie – 2. Z tym jednak, że w dwóch ostatnich wsiach miasto Wieluń posiadało tylko działy.

Najogólniej związki chłopów z miastem można podzielić na 3 kategorie. Mieszczan, wywodzących się ze wsi i utrzymujących przez jakiś czas kontakty z pozostałą w rodzinnej wsi rodziną. Jednak w przeważającej części nowi mieszczanie pochodzenia chłopskiego nie robili kariery urzędniczej. Zapewne osiedla-

mieju Polkonie – T. Stolarczyk, *Szlachta wieluńska...*, s. 29; T. Grabarczyk, T. Nowak, *Mieszczanie wieluńscy...*, nr 53, s. 85.

¹²⁴ KMW 1, k. 10v, 25, 40, 54v, 111, 123, 134, 144v, 154v, 165; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta...*, s. 133.

¹²⁵ *Polska XVI wieku...*, s. 288.

¹²⁶ R. Rosin, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, Warszawa 1963, s. 97; A. Młyńska, *Sumariusz...*, nr 66, s. 172.

¹²⁷ KMW 1, k. 10v, 25, 40, 54v, 111, 123, 134, 144v, 154v, 165.

¹²⁸ KMW 1, k. 57v

¹²⁹ R. Rosin, *Słownik...*, s. 94; A. Młyńska, *Sumariusz...*, nr 23, 24, 69, s. 167, 172–173; T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta...*, s. 133.

¹³⁰ T. Grabarczyka i T. Nowaka, *Ludność miasta...*, s. 133.

¹³¹ T. A. Nowak, *Wydatki Wielunia związane z funkcjonowaniem miasta w pierwszej połowie XVI wieku*, „Studencki Biuletyn Historyczny Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, nr 2, 2010, s. 62.

jąc się w mieście nie mieli dobrego wykształcenia rzemieślniczego. Nie przynosili ze sobą dużego kapitału¹³², pozwalającego na zakup nieruchomości, otwarcie warsztatu, czyli w konsekwencji uzyskania silnej pozycji w społeczności miasta. Drugą grupą były osoby przybywające do miasta okresowo i na krótki czas. Skłaniała ich do tego konieczność załatwienia spraw gospodarczych i/lub religijnych. Ostatnią kategorią, byli chłopi mieszkający we wsiach należących do miasta. Z tego względu podlegali władzom miejskim w kwestiach gospodarczych i prawnych.

Summary

The town is the place where from the outset, ways of life of different social states were crossing. New town – dwellers were coming not only from other town centers but also from nobility and peasants. Usually, in investigations on history of social nobility's composition, representatives of nobility connected with town are being observed. However, here I would like to concentrate on the problem of peasants participation in Wielun's life, to see in which context their existing in the oldest books of this town was written down. Generally, connections of peasants with town can be divided into 3 categories. First category was nobility who came from the village. For some time they were having contacts with their family living still in that village. The second group were people who came to town for short periods. They were forced to take care of economic or / and religious matters. The last category were peasants living in villages belonging to town.

¹³² G. Jawor, *Ludność...*, s. 83.